

מנהיגי "חיבת ציון"

מנהיגים חילוניים

משה לייב
לילנבלום

יהודה לייב
פינסקר

מנהיגים דתיים

הרב שמואל
מוהליבר

הנצי"ב
הרב צבי יהודה
ברלין

משה לייב לילינבלום

ציוני מעשי
מנהיג בחיבת ציון

סוציאליסט

איש תנועת
השכלה

מורה בישיבת
ליטא

מורה בישיבה בליטא

**לילינבלום נולד בשנת 1843 בעיר קיידאני אשר
בליטא. כבר בגיל 16, כנהוג במשפחות דתיות
באותה התקופה, השיאו אותו. בשנת 1860 לימד
בישיבה בוילקומיר.**

איש תנועת ההשכלה

בתקופה זאת הוא גילה את 'תנועת ההשכלה' ומצא עצמו מזדהה עם רעיונותיה. הוא הטיף לתיקונים מסוימים בדת, מפני שהגיע למסקנה שיהודים חייבים להשתלב בחברה הכללית שהם חיים בתוכה. לאחר שהיה למשכיל, נגרמו לו צרות רבות. דעותיו עוררו זעם אצל חבריו, ובמיוחד אצל הורים לילדים שלמדו אצלו. הוא נחשב בעיניהם בוגד ביהדותו ובאמונתו – אֶפִיקוֹרוֹס גמור. מפלט ממצוקתו מצא ליליינבלום בעיר אוֹדֶסָה, לשם נסע בשנת 1869. הוא עזב את הדת לגמרי, החל לרכוש לעצמו השכלה חילונית ונעשה חילוני גמור.

סוציאליסט

- ליליינבלום, התומך הנלהב בסוציאליזם ובסדר חברתי חדש לכל בני האדם, שינה את דעתו. בעקבות הפוגרומים בשנת 1881 (סופות בנגב). באירועי הדמים האלה פרעו איכרים, פועלים ועוד ציבור רחב, ובהם גם רוסים משכילים, ביהודים בדרום רוסיה. הוא החל לתמוך ברעיון הלאומי ואף לפעול למען מטרה זאת. ומכאן קצרה הדרך אל המאבק למען הקמת מדינה ללאום היהודי.
-

ציוני מעשי: מנהיג פעיל בתנועת 'חובבי ציון'

באודסה

- ליליינבלום היה בין הראשונים שראו את הקשר בין האנטישמיות המודרנית לבין עלייתן של התנועות הלאומיות. לדבריו, במקום רדיפות ששורשן דתי, יבואו עתה רדיפות ששורשן לאומי. מעתה היהודים אינם נתפסים עוד כאויבי הנצרות אלא אויבי הלאום.
- ליליינבלום התמסר למאבק למען הרעיון הלאומי. הוא היה מראשיה של תנועת 'חובבי ציון', אשר קמה בעקבות הפרעות בשנת 1881, במטרה לעודד התיישבות בארץ-ישראל. הוא התמיד בפועלו, ובעקביות רבה תמך בכל עשייה, ולו גם קטנה וחלקית, שיש בה כדי לקדם את הקמת היישוב היהודי בארץ-ישראל.
- כאשר העלה הרצל את רעיון 'הציונות המדינית', תמך בו ליליינבלום, אך הוא המשיך להאמין גם בעשייה אטית ומתמדת, שאינה בתחום ההישג המדיני. את תפיסתו של אחד העם, שראה את ארץ-ישראל בעיקר כמרכז רוחני ליהודים, דחה ליליינבלום מכול וכול.

יחסו לארץ ישראל

- בכל מצב, לדעתו, אין זכות מוסרית להציע לעם להתיישב בארץ אחרת מלבד ארץ-ישראל:
- **"חושב אני, שאפילו אם היה ברור לנו, שאיזו ארץ חדשה ובלתי נושבת תציל את המון עמנו מדקדוקי עניות, עוד הייתה שאלה גדולה, אם טוב לפנינו, ואם יש לנו רשות מוסרית להמיר את ארץ אבותינו באחרת."**

יהודה לייב פינסקר

רופא מתבולל

אוטו-
אמציפציה

אנטישמיות -
מחלה

הגולה - אסון
לאומי

פתרון לעם
היהודי

לאון (יהודה לייב) פינסקר

● פינסקר נולד בשנת 1821 בעיירה טומשוב אשר בפולין הרוסית. בבגרותו הוכשר באודסה להיות עורך דין, אך בהיותו יהודי נאסר עליו בחוק המדינה לעבוד במקצוע זה. פינסקר עבר למוסקבה, ושם השלים את לימודי הרפואה. לאחר שובו לאודסה בשנת 1849 התמנה לרופא הראשי בבית-החולים העירוני בעיר. פינסקר של העת ההיא האמין בכל מאודו שהמשטר הרוסי יהפוך לבסוף למלוכה חוקתית, אשר בה יזכו היהודים לשוויון זכויות. לכן הוא הזדהה כפטריוט רוסי. בשנת 1854, באמצע 'מלחמת קרים' בין רוסיה לתורכיה (1853–1856), והתנדב לצאת למלחמה ולטפל בחיילים. ועל כך זכה בעיטור כבוד מידי הצאר. בשנת 1871 פרצו באודסה פְּרָעוֹת (פּוֹגְרוֹם). המוני פורעים פרצו אל משכנות היהודים, ביצעו שוד והרס, שדדו למעלה מאלפיים בתים וחנויות, החריבו שני בתי-כנסת גדולים במרכז העיר, והשליכו לרחוב את ספרי התורה ורמסו אותם. חיי היהודים ורכושם היו להֶפְקָר. רק ביום הרביעי לפרעות החלו השלטונות המקומיים לפעול להשקטת המצב. פרעות אלו הביאו את פינסקר להפסיק להאמין במשטר הרוסי ולפעול למען הציונות.

● פינסקר, אשר, כאמור, היה רופא, ניתח בחיבורו את השאלה היהודית במונחים מעולם הרפואה ורפואת הנפש. את חוסר רצונם של היהודים בגולה להגיע לקיום לאומי ואת כפירתם בצדקת הכיוון הזה, הוא ראה כמחלה, הדומה לחוסר רצונו של חולה אנורקסיה לאכול, על אף שבכך הוא מסכן את חייו. גם את יחסו של העולם אל היהודים הוא תיאר במונחים של מחלה. בנוסף, כיוון ששנאת היהודים היא מחלת נפש, ולכן היא אינה הגיונית, אין להאמין ואין לקוות כי העמים יסכימו – מכוח ההיגיון – להעניק ליהודים אמנציפציה, שוויון זכויות אזרחיות ושילוב בחברותיהם.

●

- חיבור ה"אוטואמנציפציה" (שחרור עצמי) - חיבור זה יצא לאור בחוברת צנומה, שפרסם בעילום שם בשנת 1882, בהיותו כבן 60, בשפה הגרמנית. בחיבור זה הוא אפיין את אומללות הקיום היהודי בגולה, ניתח את הבעיות המבניות המנציחות אומללות זאת, וכפר באמונה שאמנציפציה תפתור בעיות אלה. במקום זה הוא הציע את 'אוטואמנציפציה', שחרור עצמי, וריכוז היהודים בארץ משלהם, כפתרון היחידי לשאלה היהודית.
- לבסוף הסתלק פינסקר מכל פעילות ציבורית, מיואש ותשוש מבחינה פיזית ונפשית. הוא נפטר בחודש כסלו, שנת תרנ"ב (דצמבר 1891). בתמוז תרצ"ד (יוני 1934) הובא ארונו ארצה, והוא נטמן בהר הצופים.

- לפינסקר, שראה את העיקר במציאה של ארץ מקלט ליהודים – ללא דיחוי, עדיין לא הייתה דעה מגובשת באשר למקומה של ארץ זאת. כמי שלא קיבל חינוך יהודי מסורתי, ואשר בעבר דגל ברוסיה כמולדת ליהודיה, הוא לא חייב את הקמתה של מדינה ליהודים דווקא בארץ-ישראל. ארץ זאת נמנית בחיבורו על שני המקומות אפשריים. האפשרות הנוספת הייתה אמריקה. רעיונותיו של פינסקר נפלו על קרקע פורייה בקרב אגודות 'חובבי ציון'. לאחר מאמצים רבים שכנעו חברי האגודות את פינסקר להתגייס למגמה החדשה הזאת ולאחד את כלל האגודות לתנועה אחת משותפת. מעתה היה פינסקר לחובב ציון פעיל, שמטרתו הייתה להקים התיישבות יהודית לא בכל מקום אפשרי אלא רק בארץ-ישראל.

- לפינסקר, שראה את העיקר במציאה של ארץ מקלט ליהודים – ללא דיחוי, עדיין לא הייתה דעה מגובשת באשר למקומה של ארץ זאת. כמי שלא קיבל חינוך יהודי מסורתי, ואשר בעבר דגל ברוסיה כמולדת ליהודיה, הוא לא חייב את הקמתה של מדינה ליהודים דווקא בארץ-ישראל. ארץ זאת נמנית בחיבורו על שני המקומות אפשריים. האפשרות הנוספת הייתה אמריקה. רעיונותיו של פינסקר נפלו על קרקע פורייה בקרב אגודות 'חובבי ציון'. לאחר מאמצים רבים שכנעו חברי האגודות את פינסקר להתגייס למגמה החדשה הזאת ולאחד את כלל האגודות לתנועה אחת משותפת. מעתה היה פינסקר לחובב ציון פעיל, שמטרתו הייתה להקים התיישבות יהודית לא בכל מקום אפשרי אלא רק בארץ-ישראל.

הרב שמואל מוהליבר

ממחוללי
הציונות
הדתית

פעל לקירוב
לבבות וראה
חשיבות
בישיבה בארץ
ישראל על פני
קיום מצוות
בגולה

מראשי חיבת
ציון

ממייסדי
הפועל המזרחי

גייס תרומות
להקמת היישוב
היהודי בארץ
ישראל

- הרב שמואל מוהליבר נולד בוילנה, והוסמך לרבנות בישיבת וולז'ין. ב-1843 קבל על עצמו את משרת הרב בעירו. בתום 6 שנים נתמנה לרב ואב בית דין. ב-1859 עבר לעיר סובלק, שם הועסק כרב וכעסקן ציבורי לטובת הקהילה. את פעילותו למען ארץ ישראל התחיל בשנת 1874. רעיון יישוב ארץ ישראל הפך עד מהרה למרכז חייו ועיסוקו. רעיון חיבת ציון ויישוב ארץ ישראל היה בראש מעייניו.

- הרב, ממחולליה של התנועה הציונית, ביקש לראות את המיזוג שבין היהדות המסורתית לתנועה הציונית. הוא שאף לקבל במסגרת הדת לא רק את הלאומיות, אלא גם את החיים המודרניים.
- הוא האמין שעבודה למען יישוב ארץ ישראל משותפת לכל חלקי העם, ולכן פעל למען קירוב לבבות בין כל קצוות העם - משכילים, חילונים ורבנים חרדים. במאבק בין המשכילים לרבנים הוא בלט ביחסו המתון כלפי תנועת ההשכלה וסבר כי יש צורך בשיתוף פעולה עם המשכילים לטובת האומה. בעמדה זו שלו רכש הרב מעריצים רבים בקרב סופרים ורבנים במחנה המסורתי.
- כמו כן הוא פעל בכל כוח השפעתו על המנהיגים החילוניים למנוע פגיעה בדת ובחלוצים הדתיים וכן ניסה לקרב לרעיון חיבת ציון ויישוב הארץ את גדולי הרבנים.

- בעמדתו זו ניתן לראות בה מעין גישור על הפער בין הדתיים לחילונים בין ההשכלה למוסרת.
- הרב מוהליבר קבע מפורשות את יתרונו ועדיפותו של יהודי החי בארץ ישראל ואינו שומר מצוות על פניו של יהודי החי בחו"ל ומקיים את כל המצוות. "מלמד ששיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה". (מסכת עבודה זרה). נקודה זו הייתה למפנה במסגרת הציונות הדתית.

- לאחר הפרעות ביהודי רוסיה, בשנת 1881, מונה הרב לאחד מראשי חיבת ציון ולדמות מרכזית בהנהגה היהודית הפועלת למען הגירת יהודים לארץ ישראל.
- כאשר השלטונות התורכים הצרו את צעדי היישוב וגזרו על הפסקת העלייה, יזם הרב מוהליבר אסיפה מיוחדת, שבה הוקם מרכז חדש - **תנועת המזרחי** - לפעילות בין כל הציבור היהודי להצלת רעיון "חיבת ציון". הרב עמד בראשה של התנועה ובאמצעותה חידש את פעולת ההסברה לרעיון חיבת ציון - עלייה והתיישבות בארץ ישראל.
-

- הרב מוהליבר ראה צורך להשפיע על היהודים העשירים לעמוד לימין היישוב היהודי בארץ ישראל ולייסד מושבות נוספות כדי ליישב יהודים נוספים בארץ. הוא נפגש עם הברון רוטשילד ובזכות פנייתו זו הסכים הברון לסייע לאנשי העלייה הראשונה להקמת יישובים וכך נוסדה, בין השאר, המושבה עקרון, לימים מזכרת בתיה.
- בשנת 1890 ביקר הרב מוהליבר בארץ ישראל וסייע בהקמת המושבה רחובות.

הנצי"ב

הרב צבי יהודה ברלין

הצטרף לתנועת
חיבת ציון

שאיפתו לראות
קיום תורת ישראל
ע"י עם ישראל
בארץ ישראל

שמירת המצוות
התלויות בארץ ע"י
יושביה

כמו שאנו
משתדלים להושיב
אנשים, שהם
מוכשרים להיות
עובדי אדמת
הקדש, ככה עלינו
להשתדל שיהיו
העולים לא"י
שומרי תורה
הכתובה והמסורה

נבחר כגבאי בוועידה
לאחר ויכוחים
רבים בין הדתיים
לחילוניים.

- חיבת ארץ ישראל הייתה בידי רבי נפתלי צבי יהודה ברלין, עמד בשעתו בראש הפעולה לגיוס העזרה למען כולל הפרושים בצפת ובירושלים. שנוסד ע"י תלמידי הגר"א מיד לאחר עלייתם לארץ ישראל, ואשר נועד לסייע לאלה שעלו אל הקודש לשבת על התורה ועל העבודה. לפי הוראתו אף שקדו לקיים את המצות התלויות בארץ.
- רושמי הקורות לתנועת "חיבת ציון" מציינים את כסלו תרמ"ו כמועד הצטרפותו של הנצי"ב לתנועת חבת ציון, הוא תאריך חתימתו בפנקס אגודת חובבי ציון בוואלוז'ין, אולם שנים רבות לפני כן כבר היו עיניו נשואות לארץ הקודש, ובשנת תרל"ה אף נטל חלק בבירור הלכתי בדבר הקרבת קורבנות לאחר חורבן הבית.

- כאשר נוסדה בוואלוזין אגודת "חובבי ציון" והיא פנתה אליו וביקשה הימנו להצטרף אליה, נענה לה ובכסלו תרמ"ו רשם בפנקס האגודה: "ראה ראינו כי היה ה' את רוח עמו ישראל בכל חלקי תבל ומלואה, להושיב נחלות שוממות בארץ הקדושה, ולכונן שם מושבות לנידחי ישראל, וקול ה' דופק על פתחי לבבנו לאמר, פתחו לי פתח בפעולתכם, כי הגיעה השעה, אשר לא יאמר עוד על א"י עזובה ואין דורש אותה."
- לא היה אפוא משום חידוש, כאשר עם ההתעוררות בצבור לפעולה למען ישוב הארץ וביצור מעמדה, הצטרף הנצי"ב בפועל לתנועת "חובבי ציון", בהסבירו כי רק טרדותיו המרובות בהנהלת הישיבה מנעו הימנו להתערב עד כה בענייניה": באמנה טרדתי ועבודתי הרבה בהישיבה הקדושה, אשר בה כל רוחי, וגם אין איש עמדי לשאת משאה, ע"כ לא שמתי לב ולא פניתי עת לשלוח אצבע לדבר החבורה הקדושה של ישוב א"י, אשר יש בה גדולים וטובים ממני".

- מתוך שאיפתו לראות קיום תורת ישראל ע"י עם ישראל בארץ ישראל, הוא מזכיר לשבח את "הנדיב הידוע: " וכאן מאריך הנצי"ב בחובת שמירת המצוות התלויות בארץ ע"י יושביה ומשנה זהירות דרושה בפלטרין של מלך: עלינו "חובבי ציון" להיזהר ולרשום בתקנת היישוב, אשר כמו שאנו משתדלים להושיב אנשים, שהם מוכשרים להיות עובדי אדמת הקדש, ככה עלינו להשתדל שיהיו העולים לא"י שומרי תורה הכתובה והמסורה, בלי שום התחכמות ח"ו שכן עם ישראל אינו ככל הגויים, ואיננו אומה אלא בתורתו

- והוא קובע: "מצוה וחובה על מי שהוא מאמין ביעודי הטובות והנחמות, לתת יד למצוה הבאה לפנינו, לעשות אגודה שתהא על אה"ק נוסדה, וכל אחד ממנו יושיט ידו לתת לקופת החברה, בכל שבוע כל אשר את לבבו, ואם כי יד עניים אנן, ואין בידנו לעשות בזה העניין דבר מסוים לתכלית הישוב, בכ"ז עלינו לקבץ פרוטה פרוטה ולמצוא חשבון ולשלחו למקום שעוסקים בבניין ביד רחבה, להודיע בזה כי רצוננו שלם להשתתף את מייסדי הישוב בארץ אבותינו, ומחשבתנו תחזק פעולתם."
- כדי ללכד את התנועה החליט ד"ר פינסקר, יו"ר התנועה בימים ההם, בהתייעצות עם נציגי אגודות שונות, לכנס ועידה כללית של נציגי אגודות "חובבי ציון". כמה אגודות תבעו לנקוט במאמצים כדי לקרב את גדולי הרבנים לתנועת "חובבי ציון".

- בועידה עצמה היו התנגשויות מילוליות בין הצירים הדתיים והחילוניים בשעה שהרבנים ותומכיהם העלו את דרישותיהם הדתיות, ובכללן תביעתם לפיטוריו של ליליינבלום, שהתפרסם כמשכיל לוחם נגד הרבנים, מתפקידו כמזכיר ההנהגה של "חובבי ציון". בגלל עמדתם המלוכדת של הצירים החילוניים שנעזרו ע"י המנגנון, נדחו רוב התביעות הדתיות, והישגם היחיד היה בחירת הנצי"ב עם ר' שמואל מוהליבר ור' מרדכי עליאשברג כ"גבאים יועצים". כן נבחר רבי יצחק אלחנן מקובנה כגבאי נכבד.